

PRVOTNÁ CIRKEVNÁ LITERATÚRA V OBDOBÍ APOŠTOLSKÝCH MUŽOV (VŠEOBECNÝ ÚVOD)

Pavol KOCHAN

Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

VASYL KUZMYK

Prešovská pravoslávna eparchia, Pravoslávna cirkev v českých krajinách a na
Slovensku, Prešov, Slovenská republika

ÚVOD

Cirkevná literatúra obdobia apoštolských mužov tvorí neodmysliteľnú súčasť tradície pravoslávnej Cirkvi napriek tomu, že je počtom malá, ale v teologickom kontexte veľmi bohatá. Predstavuje pre nás odkaz danej doby a pomáha nám pochopiť, že živá apoštolská tradícia Cirkvi, i keď nezapisovaná od začiatku, storočiami organicky pokračuje z pokolenia na pokolenie a pojíma všetky dimenzie a celú hĺbku liturgického, teologického, morálno-etického a kanonického života Christovej Cirkvi.¹⁹

SÚČASNÝ STAV

Spisy z obdobia apoštolských mužov predstavujú neodmysliteľné bohatstvo pravoslávnej Cirkvi. Druhá polovica I. storočia a prvá polovica II. storočia je najmenej jasným obdobím v dejinách cirkevného písomníctva.²⁰ Táto doba je špecifická tým, že badáme počiatok procesu štrukturálneho formovania a usporiadania cirkevného spoločenstva. Už hneď na začiatku tohto procesu objavujeme spisy historicko-teologického obsahu, ktoré po svojej obsahovej

¹⁹ Pozri АТАНАСИЈЕ, еп. 1999. *Дела апостолских ученика* : (Библиотека отаца Цркве. Књига 1.). Брњачка Бања – Требиње : Братство св. Симеона Мироточивог, 1999. s. 8.

²⁰ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004, s. 54.

stránke sú krátke a teologicky nenáročné, ale zároveň významne zvyrazňujú podobu Cirkvi v danom období. Ide o obdobie, kedy dochádza k ústupu fyzickej prítomnosti prvých svedkov Novej Zmluvy,²¹ ale zároveň chýbajúcej jasnej štruktúry Cirkvi, ako ju poznáme dnes. Dochádza tu k odchodu tých, ktorí podávali učenie priamo od Isusa Christa, teda apoštolov ako priamych svedkov a ich prvých učeníkov, čoho dôsledkom bola nevyhnutná následná teologická formulácia učenia Christa.

V poslednej dobe v teologických kruhoch môžeme badať veľký záujem cirkevných historikov preniknúť do tajomstiev cirkevného života tohto obdobia. Akákoľvek vedecká práca venovaná tomuto obdobiu je veľmi zložitá a náročná, pretože existuje veľmi málo postačujúcich priamych a jasných faktov, ktoré by boli nápomocné načrtnúť živý a presný obraz vnútorného a vonkajšieho života Cirkvi.²² Analýza zachovaných pamiatok z tohto obdobia nám približuje pomerne zreteľný obraz života cirkevného spoločenstva v prvej Cirkvi. Jednou veľmi dôležitou charakteristickou črtou autorov týchto pamiatok je ich živé vnímanie viery v Christa. Pre prvých kresťanov bolo nepochopiteľné, aby kresťan mohol veriť a myslieť inak, ako na základe Christom odovzdanej viery.²³ Napriek tomu stále nachádzame mnohé chýbajúce časti celkového pohľadu na život, prostredie a prínos prvej Cirkvi. Z toho dôvodu sa každá práca tohto druhu môže javiť zbytočnou a neprínášajúcou pozitíva. Totiž, pri nazeraní na toto obdobie si musíme uvedomiť jeden dôležitý fakt – počiatok formovania štruktúry Cirkvi, ktorý je podobný neprekonateľnému oblaku, pretože toto formovanie sa uskutočňovalo v mlčanlivosti. Práve preto k nám z tohto „mraku“ preniká len malý počet hlasov ochrancov viery a literárnych pamiatok. Ďalšou skutočnosťou je nepochybne to, že k nám nedošli všetky spisy, ktoré boli napísané nástupcami

²¹ СИДОРОВ, А. И. 1996. *Курс патрологии. Возникновение церковной письменности*. Москва: Русские Огни, 1996. s. 53.

²² Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004, s. 54.

²³ Позри ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, П. 1895. *Писания Мужей Апостольскихъ. Въ русскомъ переводе, со введеніями и примечаніями къ нимъ*. Санкт-Петербургъ : Издательство книгопродавца И. А. Тузова. 1895. s. 6.

svätých apoštolov, vyplývajúce z ich zvestovania a šírenia kresťanstva. V spojitosti s tým musíme uviesť aj fakt, že apoštolskí nástupcovia zapísali veľmi malú časť zo života Cirkvi. A zároveň ich písomná produktivita nemusí zodpovedať skutočnosti. Môžeme predpokladať, že mnohé spisy sa nezachovali alebo ešte nenašli svojich objaviteľov.²⁴ Zároveň však musíme uviesť aj ten fakt, že v tomto období Cirkev sa zaoberala vážnejšou činnosťou, než bola literárna činnosť. Bola to kresťanská misia.²⁵

V súčasnosti môžeme vidieť, že mnohé z dnes známych spisov obdobia apoštolských mužov sú sekundárnym produktom bádateľskej činnosti. To nás núti zamyslieť sa nad tým, prečo je to tak. V dejinách Cirkvi sledujeme niekoľko paradoxov. Jedným z nich je to, že spisy 5. – 8. storočia, prípadne 14. storočia boli známe oveľa skôr ako spisy z obdobia prvej Cirkvi. Nie je to náhoda. V teologickom zamyslení sa pochopíme, že všetko, čo sa deje, deje sa z Božej vôle a múdrosti a má svoje opodstatnenie.

Malý počet zachovaného literárneho dedičstva poapoštolského obdobia je dôležité vnímať ako prirodzený jav, ktorý nemá svoj základ predovšetkým vo vstupe kresťanstva do spoločnosti ako výsledku ľudského bádania, múdrosti a slova, ale ako Božie zjavenie a Božie dielo medzi ľuďmi.²⁶ Je potrebné mať na pamäti, že ide o dobu, ktorá sa vyznačuje svojou priamou blízkosťou dobe života a pôsobenia Isusa Christa. Mnohí kresťania boli priami svedkovia Christa a apoštolov alebo ich potomkovia, preto kresťanstvo v tej dobe nepotrebovalo nijakých písomných dôkazov. Dôkazy sa vyžadujú len vtedy, keď slabne viera. Najväčším dôkazom samotnej viery je blízkosť ku Christovi a apoštolom.²⁷ Toto dedičstvo je položené na viere samotných hlásateľov Božieho slova, preto sa každý z cirkevných spisovateľov usiloval

²⁴ Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004, s. 54.

²⁵ Позри ГУНДЯЕВ Н. *Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект)* [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>

²⁶ Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004, s. 54.

²⁷ Позри ГУНДЯЕВ Н. *Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект)* [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>

ponúkajú učenie Isusa Christa a apoštolov s evanjeliovou jednoduchosťou, v evanjeliom duchu, s nezvyčajným religióznym cítením a osobitnou otcovskou starostlivosťou.²⁸ To sú základné črty literárnej tvorby apoštolského a poapoštolského obdobia. Je to tiež dôkazom toho, že učenie o Bohu bolo predkladané jednoduchým ľuďom, preto spisy neboli výsledkom ľudskej múdrosti, ale dokazovaním Ducha a moci.²⁹ Môžeme predpokladať, že autori spisov poapoštolského obdobia podávali učenie Cirkvi podobným, ak nie totožným spôsobom ako napríklad svätý apoštol Pavol. Adresátmi boli jednoduchí ľudia³⁰ a nešlo o „reč a kážeň v presvedčivých slovách múdrosti“, ako píše svätý apoštol Pavol, „ale o dokazovanie Ducha a moci“³¹.

V súčasnosti sa na všetkých teologických školách stretáme s rozdelením teologických disciplín a s veľkým počtom vedeckej literatúry. Ak to porovnáme s obdobím apoštolských mužov, nenachádzame nič podobné, pretože v tejto dobe ešte nebola taká potreba odborne teologicky špecifikovať základy viery. Kresťanom prvých cirkevných obcí bolo postačujúce jednoducho vysvetliť evanjeliové učenie. Skutoční kresťania nikdy nepochybovali o Božom pôvode evanjeliového učenia. Cirkevní spisovatelia vychádzali zo živého spomínania na Christa, jeho života a skutkov, na apoštolov a ich misijnú činnosť, ale vychádzali tiež z reality nepretržitých duchovných darov³² a nakoniec z vnútorného prežívania životodárneho pôsobenia Božej blahodäte.³³ N. Sagarda je názoru, že „aj keby literárna činnosť nebola úplne odlišná, v každom prípade jednoznačne nebola vyvolávaná samotným životom Cirkvi, pretože kresťanstvo nepotrebovalo literárnu propagandu. Hlásanie živého Božieho slova bolo neustálym a prirodzeným prostriedkom kresťanského duchovného

²⁸ Позри ПИСАРЕВ, Л. И. 1915. *Очерки из истории христианского вероучения патристического периода. Т. 1. Век мужей апостольских (I и начало II в.)*. Санкт-Петербург : Издательство Олега Абышко, 1915. s. 1-2.

²⁹ Позри Антология. *Раннехристианские отцы Церкви*. 1978. Брюссель : Издательство Жизнь с Богом, 1978. s. 7.

³⁰ Позри 1Kor 1, 26 – 28.

³¹ 1Kor 2, 4.

³² Myslia sa tu charismatici, ktorí sú príznační tejto dobe.

³³ Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 54.

vedenia. Nástupcovia apoštolov neboli spisovatelia, ale evanjelisti, neboli historici, ale kazatelia. Nebolo to obdobie literárnej, ale intenzívnej praktickej činnosti. Ich písomné diela boli len odbleskom ich ústneho hlásania Božieho slova. Práve tento fakt je príčinou skúposti na literárne pamiatky obdobia apoštolských učeníkov.³⁴ Ďalším dôvodom tejto „skúposti“ je silná eschatologická atmosféra života prvej Cirkvi, ktorá nekládla dôraz na upevňovanie hlásaných evanjeliových právd v písomnej podobe. Preto už samotní apoštoli, ako boli Silas, Tit, Timotej či Apolos nezanechali žiadne písomné svedectvo.³⁵ Zároveň je potrebné uvedomiť si, že v povedomí cirkevného spoločenstva danej doby neustále zneli slová samotného Christa a apoštolov a vzhľadom k tejto silnej autorite apoštolov mnohí sa neodvážili čokoľvek písať. Aj preto sa väčšina zachovaných spisov podobá apoštolským poučeniam a kázňam, čo predstavovalo snahu ochrániť čistotu apoštolského učenia.³⁶

Pri celkovom hodnotení obdobia apoštolských mužov je potrebné si uvedomiť aj to, že to bolo obdobie skôr konzervatívne než tvorivé, ale aj to, že prví hlásatelia kresťanstva ako aj prvotní kresťania neboli ľudia školy, ale jednoduchí ľudia, z čoho vyplýva aj ich rezervovaný postoj k literárnemu spôsobu vyjadrovania cirkevného učenia.³⁷

VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA SPISOV OBDOBIA APOŠTOLSKÝCH MUŽOV

Hneď na začiatku je potrebné pripomenúť, že z obdobia apoštolských mužov sa nám uchovalo pomerne málo spisov, čo je dôvodom nedostatočného

³⁴ САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004, s. 54 – 55.

³⁵ Pozri Антология. *Раннехристианские отцы Церкви*. 1978. Брюссель : Издательство Жизнь с Богом, 1978, s. 7.

³⁶ Pozri ГУНДЯЕВ Н. *Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект)* [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>

³⁷ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 55.

opisu života Cirkvi v tomto období. Všetky spisy, ktoré patrológovia pripisujú danému obdobiu, sú pomenované spoločným názvom „spisy apoštolských mužov“³⁸. I keď hovoríme o apoštolských mužoch, paradoxne nejde o samotných apoštolov, ale o ľudí blízkych samotným apoštolom, či už ich súčasníkov, ktorí boli zároveň ich úzkymi spolupracovníkmi alebo ich nástupcov, ktorí pokračovali v podávaní ich učenia. Pomenovanie „apoštolskí muži“ sa odvodzuje od výrazu apostolicus, napriek tomu samotné pomenovanie je neskoršieho dáta. Samotný vznik a používanie pomenovania v patristickej literatúre je spojený s cieľom obsiahnuť literárne dedičstvo tých autorov, ktorí pokračovali v diele samotných apoštolov ako ich nástupcovia.³⁹ Niektorí patrológovia predpokladajú, že väčšina z apoštolských mužov bola učeníkmi samotných apoštolov. S touto myšlienkou sa prvýkrát stretneme u J. B. Coteliera⁴⁰, ale presnejšie sa k tomuto pomenovaniu približuje L. Th. Ittig, ktorý už priamo pomenoval svoju prácu ako *Bibliothéka apoštolských otcov*⁴¹. Teda od konca 17. storočia sa v patrológii udomácnil výraz „apoštolskí muži“ alebo tiež „apoštolskí otcovia“.⁴² Ruský patrológ A. Sidorov považuje tento výraz za určitý neologizmus v patrológii 17. storočia.⁴³ Je to potvrdením toho, že patrológia prechádzala svojím vývojom, rovnako ako celá teológia. Fakt, že takýto výraz nachádzame až v 17. storočí, je podmienený niekoľkými príčinami. Jednou z nich je vznik reformácie na Západe. Veľký záujem o štúdium cirkevných písomných pamiatok z prvého obdobia cirkevných dejín

³⁸ grécky οἱ ἀποστολικοὶ ἄνδρες, latinsky patres apostolici, viri apostolici.

³⁹ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 55-56.

⁴⁰ Jedná sa o dielo COTELIER /COTELERIUS/, J. B. 1672. *Patres Aevi apostolici*. Paris 1672, v ktorého názve nepoužíva priamo pomenovanie „apoštolskí muži“, ale cítiť tu snahu o priblíženie sa tomuto pomenovaniu, preto v úvode používa slovné spojenie SS. *Patrum qui temporibus apostolicis floruerunt opera* /Diela svätých otcov žijúcich v apoštolskom období. In САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 56.

⁴¹ ITTIG, L. Th. 1699. *Patrum apostolicorum bibliotheca*. Leipzig 1699.

⁴² Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 55-56.

⁴³ Pozri СИДОРОВ, А. И. 1996. *Курс патрологии. Возникновение церковной письменности*. Москва: Русские Огни, 1996. s. 53.

vznikol na základe riešenia sporov medzi rímskokatolíckymi a protestantskými teológmi v otázkach dogiem a štruktúry cirkevného spoločenstva skúmaného obdobia. Výsledkom tejto konfrontácie boli početné vydania štúdií s prekladmi a analýzou týchto spisov.⁴⁴

Narozdiel od súčasného zoradenia patrystických spisov v nami sledovanom období, Cotelierius a Ittig zahrnuli do svojich vydaní len autentický a neautentický list svätého Klimenta Rímskeho, spis Barnabáša, listy svätého Ignatia Antiochijského, list svätého Polykarpa Smyrnského a Hermasov spis Pastier. Neskorší patrológovia postupne rozširovali kruh autorov a spisov spadajúcich do skupiny apoštolských mužov, napríklad List Diognetovi, niektoré úryvky Papia, texty opisujúce mučeníctvo svätého Ignatia Antiochijského a svätého Polykarpa Smyrnského, a naposledy pridaný spis Didachi dvanástich apoštolov. Pomenovanie patres apostolici však bolo napriek rozširovaniu textov zachované. V modernej patrológii sa stretneme s dvoma pohľadmi, ktoré hovoria o pomenovaní „apoštolskí muži“ a začlenení literatúry, ktorá spadá do obdobia apoštolských mužov. S určitosťou môžeme vyjadriť jednotu u všetkých patrológov, keď pomenovanie „apoštolskí muži“ plne vzťahujeme na troch autorov – svätý Kliment Rímsky, svätý Ignatios Antiochijský a svätý Polykarp Smyrnský. Vo vzťahu k ostatným dielam niektorí patrológovia sú opatrní v ich začlenení do spisov apoštolských mužov snád z dôvodu obsahovej odlišnosti týchto spisov v porovnaní so spismi troch vyššie spomenutých autorov a rovnako tiež kvôli pochybnostiam autorstva niektorých spisov. Vo všeobecnosti, ak hovoríme o spisoch apoštolských mužov, je potrebné bližšie definovať to, čo ich zahrňa do spoločnej skupiny patrystických spisov. Je to časové vymedzenie, ktoré sa začína koncom doby apoštolov a končí začiatkom obdobia apologétov. Táto skutočnosť má svoje historicko-teologické opodstatnenie. Inak povedané, základným kritériom začlenenia spisov do tejto skupiny je iba obdobie, do ktorého spadá literatúra podľa času svojho vzniku a jeho charakteristické vlastnosti vplývajúce na spisy,

⁴⁴ Pozri ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, П. 1895. *Писанія Мужей Апостольскихъ. Въ русскомъ переводе, со введеніями и примечаніями къ нимъ*. Санкт-Петербургъ : Издательство книгопродавца И. А. Тузова. 1895. s. 8.

z toho dôvodu by bolo vhodnejšie nazvať túto skupinu spisov ako „pamiatky starobylej cirkevnej literatúry obdobia apoštolských mužov“.⁴⁵

Všeobecne spisy apoštolských mužov môžeme charakterizovať po obsahovej stránke ako veľmi podobné kanonickým spisom Nového Zákona obzvlášť listom svätého apoštola Pavla. To potvrdzujú dve skutočnosti: poapoštolské obdobie nie je možné presne časovo ohraničiť a spisovatelia tohto obdobia sú pokračovateľmi apoštolskej tradície. Väčšina týchto spisov je spôsobom riešenia ako reakcia na vzniknutý problém vnútri alebo mimo spoločenstva Cirkvi. Zároveň tieto spisy majú aj didaktický charakter, pretože boli neustále šírené ich prepisovaním a obiehaním medzi miestnymi cirkevnými spoločenstvami. Môžeme predpokladať, že tieto listy sa čítali počas bohoslužieb. Podobný jav riešenia problémov v súčasnosti sa dnes objavuje len minimálne. Z listov cítiť jednu veľmi dôležitú zaujímavosť. Pri riešení akéhokoľvek konfliktu apoštolskí muži nikdy nezabúdali na to, že ho majú riešiť predovšetkým v duchu Evanjelia. Takýto spôsob riešenia pri odbúravaní vlastného egoizmu s dôrazom na Božiu vôľu je zárukou jednoty Cirkvi, čo sa prejavovalo vo všetkých oblastiach života cirkevného spoločenstva. Práve preto je obdobie apoštolských mužov v porovnaní s ostatnými periódami cirkevnej histórie výnimočné, keďže sa z uvedených faktov počas neho objavuje minimum heréz a rozkolov.

Ďalším špecifikom literatúry tohto obdobia je jej literárna jednoduchosť, ktorá vyplývala z čistého vnútorného kresťanského presvedčenia a tiež jej čistota bez akéhokoľvek vplyvu helénskej kultúry.⁴⁶ Všeobecne môžeme zhrnúť, že literatúra z tohto obdobia dejín Cirkvi má tiež osobitý ráz rozvíjania kresťanského učenia, ktorý je veľmi blízky apoštolskému duchu. Cirkevní spisovatelia prvej Cirkvi dali základ svätotcovskej literatúre. Do určitej miery tieto spisy nie sú len pokračovaním textov svätých apoštolov, ale majú

⁴⁵ Pozri ГУНДЯЕВ Н. *Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект)* [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>. Pozri tiež САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 56.

⁴⁶ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 57.

istú podobu komentárov na Sväté Písmo. Sú teda neodmysliteľnou súčasťou tradície Cirkvi.

Teologický obsah spisov vyplýva z religióznej intuície a je charakterizovaný v troch hlavných rovinách: v christológii, ekleziológii a eschatológii. V kontexte týchto troch aspektov výkladu učenia Cirkvi môžeme sledovať ešte pneumatologický aspekt, ktorý napomáha k vytvoreniu neskoršieho systematického učenia o Svätej Trojici.⁴⁷ Rovnako tu vidíme aj základné etické princípy, pretože otázky kresťanskej duchovnosti tvoria jeden z hlavných pilierov obsahu tvorby apoštolských mužov.⁴⁸

Pokiaľ ide o charakter spisov obdobia apoštolských mužov, môžeme ho zhrnúť do niekoľkých základných črt:

- spisy apoštolských mužov nepatria do tvorby ani jednej teologickej školy,
- podľa spôsobu písania sú takmer totožné s tvorbou svätých apoštolov,
- sú určitým doplnením či dodatkom kanonických spisov Nového Zákona,
- cieľom ich napísania boli poučenia,
- niektoré z nich ponúkali riešenie problému konkrétnej miestnej Cirkvi,
- spravidla boli napísané ako reakcia na vzniknutú situáciu.⁴⁹

S podobným postrehom sa stretávame u patrológa P. Preobraženského, ktorý píše, že zachované spisy boli vo svojej dobe vo veľkej úcte medzi kresťanmi, pretože nadväzovali na texty novozákonných textov, respektíve boli vnímané ako ich dodatky a pokračovania a častokrát boli v jednotlivých cirkevných spoločenstvách zaradené do čítania na bohoslužbách spolu s apoštolskými listami a ďalšími novozákonnými textami Svätého Písma. Tieto spisy odpovedajú na mnohé otázky v rámci štúdia biblistiky, dogmatického

⁴⁷ Pozri ЗАВЕРШИНСКИЙ, Г. 2001. Пневматология мужей апостольских. In *Богословский сборник*. Москва : Издательство ПСТБИ, 2001, № 7, s. 162.

⁴⁸ Pozri ПИСАРЕВ, Л. И. 1915. *Очерки из истории христианского вероучения патристического периода. Т. 1. Век мужей апостольских (I и начало II в.)*. Санкт-Петербург : Издательство Олега Абышко, 1915. s. 13.

⁴⁹ Pozri ГУНДЯЕВ Н. *Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект)* [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>

učenia a dejín Cirkvi.⁵⁰ Všetky pamiatky z tohto obdobia majú spoločný obsah a formu a sú tu zahrnuté na základe spoločných kritérií života Cirkvi.⁵¹ Spisy apoštolských mužov tvoria neodmysliteľnú súčasť pravoslávnej Cirkvi. Ich význam spočíva v tom, že obsahujú všetky nosné základy tradície Cirkvi. Pri ich porovnávaní s neskoršou cirkevnou literatúrou, ktorá bola orientovaná skôr na apológiu učenia Cirkvi vo vzťahu k herézam, zisťujeme, že vyjadrujú rovnakú vieru v Trojjediného Boha, ktorú poznáme nezmenenú od doby Isusa Christa až dodnes. Obsahujú tiež svedectvá o cirkevnej štruktúre, i keď nie vždy plne zrozumiteľné, pretože jednotlivé miestne Cirkvi sa v danom kontexte terminologicky odlišovali so zachovaním rovnakej podstaty. Zároveň sa vyznačujú aj religióznym-morálnym obsahom.⁵²

Názov „spisy apoštolských mužov“ nie je potrebné chápať ako doslovné pomenovanie týchto pamiatok prvej cirkevnej literatúry poapoštolského obdobia.

SUMMARY

The writings of the apostolic men represent the inalienable treasure of the Orthodox Church. The second half of the first century and the first half of II. century is the least clear period in the history of church writing. At present, we can see that many of the Apostolic men's writings today are secondary to the research activity. The small number of the preserved literary heritage of the post-apostolic period is important to perceive as a natural phenomenon that is not primarily based on the entry of Christianity into society as a result of human research, wisdom and words, but as God's revelation and God's work among men. In the whole evaluation of the apostolic men's period, it is also

⁵⁰ Позри ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, П. 1895. *Писанія Мужей Апостольскихъ. Въ русскомъ переводе, со введеніями и примечаніями къ нимъ*. Санкт-Петербургъ : Издательство книгопродавца И. Л. Тузова. 1895. s. 7.

⁵¹ СКУРАТ, К. Е. 2005. *Святые отцы и церковные писатели доникейского периода (I – III вв.)*. Учебное пособие по патрологии. 1. vyd. Сергиев Посад : Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Московская Духовная Академия, 2005. s. 10.

⁵² Позри ГУНДЯЕВ Н. *Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект)* [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>

necessary to realize, that it was rather conservative period than creative. In general, the writings of apostolic men can be characterized on the content page as very similar to the canonical writings of the New Testament, especially the letter of the holy apostle Paul. The specificity of the literature of this period is its literary simplicity, which resulted from a pure inner Christian conviction and its purity without any influence of Hellenic culture. The theological content of the writings stems from religious intuition and is characterized by three main levels: in Christology, Ecclesiology, and Eschatology.

Zoznam bibliografických odkazov

- Антология. Раннехристианские отцы Церкви. 1978. 1. vyd. Брюссель : Издательство Жизнь с Богом, 1978. 734 s.
- АТАНАСИЈЕ, еп. 1999. Дела апостолских ученика. Библиотека оца Цркве. Књига 1. Брњачка Бања – Требиње : Братство св. Симеона Мироточивог, 1999. 489 s.
- ГУНДЯЕВ Н. Лекции по патрологии II курс 1-е полугодие (Конспект) [online]. [2010-06-23]. Dostupné na internete: <<http://teolog.ru/lib/t2.php?pid=129>>
- PILKO, J. 2014. Zostúpenie Isusa Christa do podsvetia v patristickej literatúre prvých 3. storočí. [online]. [2016-04-29]. In *Prawosławie jako czynnik odnowy tradycyjnych chrześcijańskich wartości w Unii Europejskiej (świadectwo i męczeństwo) : II. rocznik, Kasztel w Szymbarku K. Gorlic, 9.12.2014*. Gorlice : Diecezjalny ośrodek kultury prawosławnej ELPIS w Gorlicach, 2014. s. 116-123. ISBN 978-83-63055-87-5. Dostupné z: < http://www.okp-elpis.pl/book,open,2414,0,%E2%80%9EPRAWOS%C5%81AWIE_JAKO_CZYNNIK_ODNOWY_TRADYCYJNYCH_CHRZE%C5%9ACIJA%C5%83SKICH_WARTO%C5%9ACI_W_UNII_EUROPEJSKIEJ_%28%C5%9AWIADECTWO_I_M%C4%98CZE%C5%83STWO%29%E2%80%9C_II_rocznik.htm l>.
- ПИСАРЕВ, Л. И. 2009. Очерки из истории христианского вероучения патристического периода. Т. 1. Век мужей апостольских (I и начало II в.). 2.

- изд. Санкт-Петербург : Издательство Олега Абышко, 2009. 576 s. ISBN 978-5-903525386.
- ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, П. 1895. *Писанія Мужей Апостольскихъ. Въ русскомъ переводе, со введеніями и примечаніями къ нимъ.* 2. изд. Санкт-Петербургъ : Издательство книгопродавца И. Л. Тузова, 1895.
- PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I.* Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. 464 s. ISBN 80-85128-08-10.
- САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века.* 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. 753 s. ISBN 5-94625-092-2.
- СИДОРОВ, А. И. 1996. *Курс патрологии. Возникновение церковной письменности.* 1. vyd. Москва : Русские Огни, 1996. 351 s.
- СКУРАТ, К. Е. 2005. *Святые отцы и церковные писатели доникейского периода (I – III вв.). Учебное пособие по патрологии.* 1. vyd. Сергиев Посад : Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Московская Духовная Академия, 2005.
- ŠAK, Š. 2014. *Liturgická obnova v pravoslávnej teológii.* In *Reformy liturgii a powrót do źródeł.* Kraków : Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2014. s. 29-35. ISBN 978-83-7438-382-0.
- ЗАВЕРШИНСКИЙ, Г. 2001. Пневматология мужей апостольских. In *Богословский сборник.* Москва : Издательство ПСТБИ, 2001, № 7. s. 162 – 183.
- ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia.* Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. 191 s. ISBN 80-8068-693-2.

EARLY CHURCH LITERATURE IN THE PERIOD OF APOSTOLIC MEN (GENERAL INTRODUCTION)

Pavol Kochan, lecturer, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, pavol.kochan@unipo.sk, 00421517724729

Vasyl Kuzmyk, priest, Orthodox archdiocese in Prešov, Orthodox church in the Czech lands and in Slovakia, Budovateľská 1, 080 01 Prešov, Slovakia, vasyk.kuzmyk@gmail.com

Abstract

The Church literature of the Apostolic Men period is an essential part of the tradition of the Orthodox Church, although it is small but very rich in the theological context. Recently, in theological circles, we can see the great interest of church historians in penetrating the mysteries of the ecclesial life of this period. The analysis of the preserved monuments from this period approaching the relatively clear picture of the life of the church community in the early Church. One very important feature of these monuments is their lively perception of faith in Christ. The study is focused on the analysis of the collected knowledge of the studied literature obtained by the tireless work of the patrologers of the 18th - 21st centuries.

Key words

Clement of Rome, Ignatius of Antiochia, apostolic man, Church, faith